

De koopman-koning en het muiterswijf

200 jaar geleden zetten de grote Europese mogendheden het licht op groen voor de oprichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Willem Frederik, zoon van de laatste oranjeprins Willem V, had hierop tijdens het Congres van Wenen hard aangedrongen en was dan ook de gedoodverfde kandidaat om koning van dit nieuwe land te worden. Onder de naam Willem I bestuurde hij het Nederlands-Belgische koninkrijk als een verlicht maar eigengereid manager. 15 jaar later spatte de droom van deze 'koopman-koning' uiteen. De in zijn ogen balorige Belgen scheurden zich in een voornamelijk Brusselse revolutie af van Nederland. Over dit verloren koninkrijk van Willem I loopt vanaf oktober een boeiende tentoonstelling in het STAM te Gent. Diverse historische objecten onthullen er het specifieke karakter van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, de revolutie van 1830 en de betekenis van de scheiding voor België en Nederland. Post Factum kan bij een historische tentoonstelling zoals **'Het verloren koninkrijk'** niet achterwege blijven en organiseert daarom een geleid bezoek op 15 november.

Willem houdt het voor bekeken

Willem I bij zijn troonsbestijging
(bron: G-Geschiedenis)

Brussel het vuur aan de lont. Het onhandige optreden van de koning deed de revolutie verder radicaliseren met de scheuring van het koninkrijk tot gevolg.

Willem I heeft nooit begrepen waarom de Belgen zich in 1830 zo ondankbaar gedroegen. Had hij hun economische welstand niet verhoogd? Voor ondernemers en bankiers had hij toch voor een ideaal investeringsklimaat gezorgd? Betekenden de Nederlandse vloot en kolonies geen kolossale opportuniteit voor het zuiden? Een vorst die de economische en geestelijke vooruitgang van zijn volk beoogde verdiende toch wel wat meer dankbaarheid. Maar zo dachten de Belgische 'rebellens' er niet over. Willem was dan misschien wel een verlicht vorst, maar zijn politieke feeling moest het vaak afleggen tegen zijn gedrevenheid (of moeten we zeggen koppigheid?). Hij begreep niet dat de liberalen in het zuiden zich niet langer wilden neerleggen bij de schimmige staatsstructuur die in de grondwet van 1815 was vastgelegd. En de tegenstand van de kerk, die op dat ogenblik nog niet bereid was zich aan staatscontrole te onderwerpen, schatte hij totaal verkeerd in. Het vervolg is bekend... Opgezwepen door de gebeurtenissen in de rest van Europa staken enkele heethoofden in

Gedurende negen jaar bleef Willem I halsstarrig een vrede met het zuiden verwerpen. In 1839 gooide de koning de handdoek dan toch in de ring. Niet alleen ondertekende hij een vredesverdrag met België, maar ook moest hij zich kort nadien neerleggen bij een meer aangepaste grondwet. In de Belgische geschiedenisboeken komt deze fase amper aan bod. Maar voor Nederland en zijn koning waren dit zeer bewogen jaren waarover nochtans een zware Belgische schaduw hing. De ‘volhardingspolitiek’ van Willem tegenover het zuiden had hem helemaal vervreemd van de politieke wereld en de publieke opinie in Nederland. De kosten van een duur leger, de totaal achterhaalde economische huishouding, de wazige grenzen tussen de koloniale en de koninklijke inkomsten, het wegvallen van de Belgische markt, Het waren allemaal redenen waarom de Staten-Generaal in 1838 de koning dwong om zich bij een vredesregeling neer te leggen. De regering in Brussel stribbelde nog wel wat tegen, maar na wat diplomatieke massage werd de zaak in 1839 in Londen geregeld.

De erkenning van België betekende wel dat de grondwet van 1815 voor Nederland moest aangepast worden. Voor de progressieven in Den Haag was dit een gelegenheid om de staatsstructuur in meer liberale zin om te vormen. In het grondwetsvoorstel stond een reeks artikels die bepaalden dat de ministers voortaan koninklijke wetten en besluiten moesten ondertekenen, waardoor zij hiervoor ook verantwoordelijkheid kregen. Nu betekende dit weliswaar nog geen invoering van een volledige ministeriële verantwoordelijkheid of een parlementair stelsel in Nederland. Maar toch merkte een Franse gezant terecht op dat dit het einde was van het koninklijk regime van vóór 1840.

Voor Willem hoefde het allemaal niet meer. In 1840 deed hij troonsafstand ten voordele van zijn oudste zoon Willem Frederik. Met de kroonprins had het overigens nooit helemaal geboterd. De prins - in 1815 opperbevelhebber van de Nederlands-Belgische divisie in Waterloo - was in het zuiden altijd populairder geweest dan zijn vader. In de roerige dagen van 1830 had het overigens niet veel gescheeld of de prins was koning van België geworden. Maar de onmin van Willem I met zijn land en zijn zoon had ook nog een andere verklaring, maar dan wel van amoreuze aard. De relatie van de koning met de Belgische gravin Henriette d’Oultremont de Wégimont doorkruiste de politieke crisis en de getroebleerde vader-zoonrelatie.

Toch niet met een Belgische katholiek!

Op 9 augustus 1839 schrijft prins Willem Frederik aan zijn vader: *‘De Hollanders zouden het u niet vergeven als u zo snel een ander de plaats zou laten innemen van mijn moeder, aan wie de herinnering allerminst verdwenen of vervaagd is.’* Twee jaar tevoren was koningin-moeder Wilhelmina na een lange ziekte overleden.’ Het was een publiek geheim dat Willem intussen elders zijn gading vond, maar in die tijd zag niemand daar graten in. Toen de koning echter in 1839 bij zijn kinderen een nieuw huwelijk ter sprake bracht was de verrassing groot dat Willem

Henriette d'Oultremont de Wégimont in 1862 twee jaar voor haar dood (foto: G-Geschiedenis)

de voorkeur gaf aan de Belgische Henriette d'Oultremont boven de algemeen getipte Julie von der Goltz. Willem Frederik was razend en ook de gepasseerde von der Goltz deed haar duit in het zakje door aan het koninklijke hof allerlei minder fraaie roddels over de koning te verspreiden. Van een huwelijk met Henriette kon geen sprake zijn, te meer omdat koning Willem met een gravin beneden zijn stand zou trouwen. Toen ook de kranten het nieuws naar buiten brachten kreeg de koning het ganse land over zich heen. *Het Algemeen Handelsblad* verweet Willem verraad aan de natie. Hoe haalde hij het in zijn hoofd om aan te pappen met een 'muiterswif', katholiek dan nog wel! Nu was dit wel niet helemaal de waarheid want Henriette stamde van het aristocratisch Luikse geslachte d'Oultremont Wégimont dat zich sterk verbonden voelde met Nederland. Vader Ferdinand was gehuwd met een Nederlandse en was zelfs kolonel geweest in een Hollands eliteregiment. Zelf had Henriette jarenlang als hofdame koningin Wilhelmina trouw gediend. Met haar lange en strenge gestalte was de 49 jaar oude gravin niet direct een opvallende schoonheid. Maar

de koning, twintig jaar ouder, was naar verluidt stapelgek op haar.

Het geplande huwelijk beroerde ook de Europese machtscenakels. De Oostenrijkse gezant in Den Haag berichtte in 1838 aan de Oostenrijkse kanselier von Metternich: *'Als mevrouw d'Oultremont zich ooit zou vertonen in Amsterdam, zou ze de stad niet levend verlaten.'* Nu kan de gezant op dat moment lichtjes overspannen geweest zijn, maar voor Henriette was de vijandige sfeer in Nederland voldoende om het land te verlaten. Zij vertrok op reis naar Italië waar de brieven van Willem haar bleven achtervolgen. In een mistroostige bui schrijft hij haar: *'Ik ben ongelukkig, heel ongelukkig... Maar ik laat de moed niet zakken; ik probeer er het beste van te maken en schik mij naar de Goddelijke Voorzienigheid.'* Intussen voerden de Nederlandse kranten op aanstoken én met steekpenningen van de kroonprins de druk op. De pers hanteerde een toon die in de huidige boulevardpers niet zou misstaan. Pamfletten, schotschriften en karikaturen hekelden 'Wim Kaas-koper' die wat aanmodderde met 'Jetje Dondermond'.

Liever Henriette dan het koningschap

Willem I twijfelde. Indien hij koning wou blijven was een huwelijk met Henriette onmogelijk. Maar wou hij nog wel koning blijven? Door de grondwetsherziening zou hij een deel van zijn macht kwijt raken. Een troonsafstand kon misschien wel zijn relatie met Henriette redden. Eigenlijk was er geen weg terug voor Willem. Op 7 oktober 1840 droeg de architect van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden de macht over aan zijn zoon die voortaan door het leven ging als Willem II. Officieel heette het dat hij niet kon leven met de nieuwe constitutie. In werkelijkheid was het een elegante oplossing om de koopman-koning zijn vrijheid te schenken.

Spotprent op het vertrek van Willem en Henriette uit Nederland, met als tekst ‘Vaarwel aan de goedgegelovigen voor wie het vaderland dierbaar is’ (Bron: G-Geschiedenis)

Een huwelijk kwam nu in een stroomversnelling. Willem had in Nederland niets meer te zoeken en trok naar Berlijn waar Henriette op hem wachtte. Via een tussenstop in België kwam de gravin ook aan in de Pruisische hoofdstad. Op Valentijnsdag ontmoetten de twee geliefden elkaar weer in een Berlijnse hotelkamer. De trouw was gepland voor drie dagen later en zou een morganatisch huwelijk zijn, tussen mensen van een verschillende stand dus. Maar nu was het aan Henriette om dwars te liggen omwille van dit voor haar vernederende huwelijk. Willem liet daarom de bewuste clausule schrappen door de formulering van ‘*een wettige en christelijke echtverbintenis*’. Het huwelijk werd daarop ingezegend door een katholieke priester en een gereformeerde predikant. Het koppel vond eindelijk het huwelijksgeluk, maar op enig begrip van de nieuwe Nederlandse koning moest het voorlopig niet rekenen. Het was pas na de zware ziekte van de oude Willem en de goede zorgen van zijn echtgenote dat Willem II kon vermurwd worden. Het echtpaar keerde terug naar Nederland en werd door de Oranjerfamilie opnieuw in de armen gesloten. Enig opportunisme was hier echter niet ver weg. In ruil voor een verzoening

was de vermogende koopman-koning immers bereid om de armlastige Nederlandse regering financieel bij te springen. Maar Willem was ziek en keerde met zijn vrouw terug naar Berlijn waar hij op 12 december 1843 overleed. Zijn stoffelijk overschot werd naar Nederland overgebracht en kreeg een ereplaats in de Nieuwe Kerk in Delft waar zijn voorvaders zijn begraven.

En Henriette? Zij vestigde zich op een van haar landgoederen nabij Aken waar ze zich bezig hield met liefdadigheid en het beheer van haar landgoederen in Silezië die Willem haar had nagelaten. Henriette d'Oultremont Wégimont overleed in 1864 en werd begraven in de kapel van het familieslot in Wégimont. Noch de Belgische noch de Nederlandse pers besteedden aandacht aan haar overlijden. Hiermee ging men voorbij aan haar indirecte rol bij de constitutionele crisis in Nederland tijdens de jaren 1839-40. In welke mate Willem zich bij zijn troonsafstand liet leiden door zijn afkeer voor de nieuwe grondwet of door zijn liefde voor de Belgische gravin zullen we wellicht nooit helemaal weten.

Patrick Praet

Bronnen

- F. DECAT. *De koning en het muiterswif*. In *Knack*, 2015, nr. 35, p. 106-110.
- E.H. KOSSMANN. *De Lage Landen 1780-1940. Anderhalve eeuw Nederland en België*. Amsterdam-Brussel, 1976.
- L. MINTEN. *Veracht door het volk, bemind door één man. Schandaal rond 'Jetje Dondermond'*. In *G-Geschiedenis*, p; 46-51.